

TA'LIM-TARBIYA RIVOJIDA AVLONIY MEROSI

Eshtemirov Komiljon

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat
pedagogika universiteti 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek davlatchilik tarixida o'z o'rniga ega bo'lgan shaxs Abdulla Avloniyning asarlaridagi tarbiyaviy qarashlari yoritilgan va arbobning faoliyatiga qisqacha to'xtanilgan.

Kalit so'zlar: Prezident, Abdulla Avloniy, tarix, tarbiya, ma'naviyat, Mergancha, ma'orif, teatr, matbuot, siyosat.

Abstract: This article covers the educational views in the works of Abdullah Avlani, a person who has a place in Uzbek statehood, and briefly touches on the activities of the figure.

Key words: President, Abdullah Avlani, history, upbringing, spirituality, sniper, Ma'orif, theater, Press, Politics.

Абстрактный: В этой статье освещаются воспитательные взгляды Абдуллы авлони, человека, занявшего свое место в узбекской государственности, и кратко рассматривается деятельность этого деятеля.

Ключевые слова: Президент, Абдулла Авлани, история, воспитание, духовность, снайперская стрельба, образование, театр, пресса, политика.

Davlatimiz rahbari O'qituvchi va murabbiylar kuni munosabati bilan soha vakillariga yo'llagan tabrik nutqida ta'kidlaganidek, taraqqiyotning tamal toshi ham, mamlakatni qudratli, millatni buyuk qiladigan kuch ham ilm-fan, ta'lim va tarbiyadir. Shuning uchun ham, O'zbekistonda ta'lim tizimini kompleks rivojlantirish, malakali kadrlar tayyorlash maqsadlariga katta kuch va mablag'lar yo'naltirilmoqda.

Maktabgacha ta'lim, maktab va oliy ta'lim tizimlari, ilmiy-tadqiqot muassasalari faoliyatida sifat o'zgarishlari ro'y bermoqda[1].

Bugungi kunda yoshlarning yaxshi ta'lim-tarbiya olishiga hukumatimiz tomonidan alohida e'tibor berilmoqda. Hozirgi davrda davlatimizdagi ta'lim-tarbiya tizimining asosi bundan yuz yil muqaddam o'zbek pedagogikasining otasi Abdulla Avloniy va bir qancha jadid namoyondalari tomonidan ishlab chiqilgan.

Abdulla Avloniy tomonidan Turkiy guliston yoxud axloq asari juda katta tarbiyaviy ahamiyatga molik asar hisoblanadi. *“Tarbiya bizlar uchun yo hayot yo mamot, yo najot yo halokat, yo saodat yo falokat masalasidir”* [2, 5-bet]

Mazkur asar Sa'diy Sheroziyning Guliston asariga taqlidan yozilgan didaktik asar hisoblanib, 1913 -yilda Toshkentda ilk bora nashr etiladi. 1992 -yilda Toshkentda rus alifbosiga asoslangan o'zbek yozuviga o'girilgan.

Asar yuqori sinf vakillari uchun mo'ljallangan bo'lib, adib tomonidan bu asar haqida quyidagicha ma'lumot beriladi: Men bu asari nochizonimni birinchi maktablarimizning yuqori sinflarida ta'lim bermak ila barobar ulug' adabiyot muhiblari, axloq havaskorlarining anzori oliylariga taqdim qildim[1;2-bet].

Muallif asarni diniy kalima bilan boshlaydi. Asarda axloq, xulq, tarbiya, fatonat, diyonat, islomiyat, nazofat, sa'y va g'ayrat, riyozat, shijoat, qanoat, Ilm, sabr, hilm, intizom, miqyosi nafs, vijdon, Vatanni suymak, haqqoniyat, Nazari ibrat, iffat, hayo, idrok va zako, Hifzi lison, iqtisod, viqor, xavf va rajo, itoat, haqshunoslik, xayrixohlik, munislik, sadoqat, adolat, muhabbat, oliyhimmat, afv kabi yaxshi xulqli insonni tarbiyalovchi amallar haqida-ollohga yaqinlashtiruvchi yaxshi fazilatlar haqida ma'lumot beradi. Bundan tashqari g'azab, shahvat, aqsomi jaholat, safohat balosi, hamoqat, atolat, xasosat, raxovat, anoniyyat, adovat, namimat, g'iybat, haqorat, jibonat, hasad, kizb, nifoq, tama, zulm, bir ikki so'z kabi bir qancha yomon-ollohdan uzoqlashtiruvchi illatlar haqida fikr yuritiladi.

Avloniy 1878-yil 12-iyulda Toshkent shahrining Mergancha mahallasida tavallud topgan. Ijodkor o'zbek xalqining san'ati va adabiyoti hamda milliy madaniyatini, xalq ta'limi ishlarini yo'lga qo'yishda kata xizmatlar qilgan adib, jamoat arbobi va iste'dodli pedgogdir. U birinchilardan bo'lib o'zbek teatrini

professional teatrga aylantirdi, matbuot, maorif sohasi rivojiga hissa qo'shdi. U Turkistonda ma'naviy-ma'rifiy ishlarni amalga oshirgan jadidlar harakatining ko'zga ko'ringan vakillaridan biri bo'lib hisoblanadi. Avloniyning mehnati yuksak qadrlanib unga o'zbek madaniyati va adabiyotini yuksaltirishda, xodimlar tayyorlashda uzoq yillik mehnati uchun 1925-yilda "Mehnat qahramoni" unvoni, 1930-yilda "O'zbekiston maorifi zarbdori" unvoni berilgan.

Abdulla Avloniy XIX asr oxirida jamiyat hayotida barcha sohalarni yangilash isloh qilish uchun bir harakat paydo bo'ldiki, buning nomi jadidchilik edi. Qrim-Tatar Ismoil Gasprali tomonidan yaratilgan bu harakat tezlikda Turkiston o'lkasida keng yoyildi. Jadidlar eng avvalo ta'limni isloh qilish kerakligini tushunib yetgan holda. Yevropa tajribasini o'rgandi. "Ovrupa bir keksa choldir, tajribasi ko'pdir. Ulug' yoshiga hurmatimiz bor. Tajribasidan o'rganamiz. Lekin xatolarini takrorlamaymiz. Maktablarini, universitetlarini biz ham quramiz. Ammo aqllarimizni qanchalik yoritsak, qalblarimizni ham shuncha haqqoniyat bilan to'ldirmoqqa harakat qilamiz. Ovrupada nimani ko'rsak, yosh boladek olib yugurmaymiz. Esli-hushli insonlardek "bu nimadir?, Oqibati nima bo'ladi?, Vijdon va haqqoniyatga uyg'unmi?", - deya aql tarozisiga tortib olamiz. Ovrupa madaniyati mulohazasiz qabul qilaverish mumkin bo'lgan bir narsa emas" [3].

Avloniy "Usuli jadid" maktablari uchun to'rt qismdan iborat "Adabiyot yoxud milliy she'rlar" hamda "Birinchi muallim" (1912), "Turkiy guliston yoxud axloq" (1913), "Ikkinchi muallim" (1915), "Maktab gulistoni" (1917) kabi darsliklar yaratdi. Bu asarlarida hamda publitsistik maqolalarida dunyo xalqlari madaniyatini, ilm-fanni, maktab va maorifga chorlaydi. XX asr boshlarida yangi maktablar uchun yozilgan alifbelar anchagina edi. Shular orasida Avloniyning "Birinchi muallim" asari ham o'ziga xos o'ringa ega. Avloniy uni yozishda Saidrasul Aziziyning "Ustozi avval" asariga suyanadi. Avloniyning "Ikkinchi muallim" asari "Birinchi muallim" kitobining uzviy davomidir. Biz birinchi kitobni shartli ravishda, alifbe deb, ikkinchi kitobni xrestomatiya deb atashimiz mumkin.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, Abdulla Avloniy yoshlarda chin axloqiy xislatlarni tarbiyalashni istadi va bu yo'lda hech qanday qiyinchilikdan qo'rqmadi.

U sog'lom fikrli shaxsni tarbiyalar ekan, ulardan kelajakda yurt ravnaqi va forovonligi, eng asosiysi esa mustaqillik uchun bo'layotgan harakatlarda asosiy kuch bo'lishini anglab yetdi va o'z maqsadiga to'laqonli yetdi desak mubolag'a bo'lmaydi.

Har doim bo'lgani kabi bugun ham yoshlar davlatning ertangi kunga bo'lgan ishonchini aks ettiradi, qaysiki yurt farzandi sog'lom fikrli, bilimli va dovyurak bo'lar ekan, o'sha yurt qudratli bo'lur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. www.ziyouz.com kutubxonasi.Turkiy gukiston yoxud axloq.
2. Abdulla Avloniy. Turkiy guliston yoxud axloq. – T.: Sharq, 2006.
3. I. Gasprali. Ovrupa madaniyatiga bir tanqidiy nazar / “O‘zbekiston adabiyoti va san’ati” g., 1996 yil, 10 yanvar soni
4. <https://yuz.uz/uz/news/talim-tarbiya-tizimi-taraqqiyotning-yangi-bosqichi-muhokama-qilindi>
5. Qalandarova D, Jo'rayev O. Abdulla Avloniy –o‘zbek ma’rifatchiligining asoschisi. “Pedagogical sciences and teaching methods” Copenhagen
6. Eshtemirov K., & Tilabaev, S. B. (2023). YOSHLAR MA'NAVIYATI VA KITOBXONLIK MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHNING DOLZARB MASALALARI. *Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities*, 11(2), 929-935.
7. Komiljon, E. (2023). MA'RIFATPARVAR AVLONIY HAYOTIGA NAZAR. *THEORY AND ANALYTICAL ASPECTS OF RECENT RESEARCH*, 2(13), 244-248.